

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Журавльової Олени Вікторівни
«Психологія прокрастинації особистості студента»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора психологічних
наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

У сучасних умовах стрімкого соціально-економічного розвитку зміни пронизують усі сфери суспільного життя. Зокрема, трансформаційні процеси, у вигляді безперервної інтенсифікації навчального процесу, яскраво проявляються в освітньому просторі. Ефективна адаптація студентів у ситуації багатозадачності потребує посилення пізнавальної активності, мобілізації психічних можливостей, самодисципліни. Водночас подібна динамічність часто детермінує емоційну напругу у здобувачів освіти та порушення здатності до оптимального структурування власного часу. В результаті спостерігаємо стрімке зростання схильності студентів до прояву прокрастинації, деструктивність наслідків якої виявляється у широкому спектрі емоційних проблем, соматичних порушень, труднощів у міжособистісних стосунках. Відтак, з огляду на соціальну значущість проблеми, а також недостатню дослідженість вказаного феномену у науковому психологічному просторі, актуальність дисертації Журавльової О.В. не викликає сумнівів.

Представлене дисертаційне дослідження характеризується чіткою структурованістю та взаємоузгодженістю ключових компонентів – об'єкта, предмета, мети і завдань, висновків, які витікають з основного тексту дисертації. Це надає роботі цілісності, завершеності та логічності.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений ґрунтовний аналіз великої кількості наукових джерел (641 найменування), значна частина яких (390 найменувань) є іноземними виданнями.

У першому розділі дисертації *«Теоретико-методологічні засади дослідження прокрастинації особистості»* авторка актуалізує сучасний стан вивчення феномену прокрастинації з урахуванням ключових положень

біхевіорального, когнітивного, психоаналітичного підходів та теорії тимчасової мотивації.

Поглибленню теоретичного розуміння окресленої проблематики значною мірою сприяє представлений у роботі аналіз наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо передумов та наслідків формування цього конструкту, його типології, а також співвідношення з близькими за семантикою поняттями, зокрема, зволіканням, лінню, аергічністю, акразією, астенією.

У другому розділі *«Інтегральна модель прокрастинації в структурі особистості»* детально описано методологічні основи дослідження прокрастинації, що охоплюють три рівні вивчення її сутності: філософської методології, загальнонаукових принципів та конкретно-наукової методології.

Вагомим здобутком праці вважаємо сконструйовану Оленою Вікторівною модель прокрастинації, що об'єднала дві підструктури: психосоціальну, яка включила когнітивно-рефлексивний, афективно-мотиваційний, конативно-регулятивний компоненти та біологічну з нейропсихологічним і психосоматичним компонентами. Таким чином, слід відзначити, що дисертантка не обмежується узагальненням напрацювань інших вчених, а розкриває власне оригінальне бачення об'єкту дослідження, що має інтегративний характер і створює підґрунтя для більш глибокого осягнення сутності конструкту прокрастинації.

У третьому розділі роботи представлено логічну схему організації та процедуру дослідження, обґрунтовано репрезентативність вибірки. Слід зазначити, що послідовний та всебічний аналіз отриманих даних став можливим завдяки використанню дисертанткою комплексу надійних та валідних методів. Високої оцінки, на нашу думку, заслуговує представлена авторська методика діагностики прокрастинації, яка успішно пройшла перевірку за низкою психометричних характеристик.

Окрім того, цікавим є поєднання психодіагностичного інструментарію з апаратними методами, зокрема, електроенцефалографією, що дало

можливість максимально різносторонньо вивчити комплекс чинників, безпосередньо пов'язаних зі схильністю студентів до дилаторної поведінки.

Четвертий розділ *«Емпіричне дослідження біологічної підструктури прокрастинації особистості студента»* присвячено пошуку нейрофізіологічних та психосоматичних проявів прокрастинації. Зокрема зазначено, що у прокрастинаторів відмічено високий рівень локальної синхронізації за даними ЕЕГ-досліджень, а також зростання активності лобних структур протягом виконання когнітивних завдань. Вивчення особливостей прояву психосоматичних порушень показало, що у прокрастинаторів частота виявлення скарг на власне фізичне самопочуття є значно вищою в порівнянні з особами, яким дилаторна форма поведінки не властива.

У п'ятому розділі дисертації *«Результати емпіричного вивчення психосоціальної підструктури прокрастинації особистості студента»* надано результати емпіричного вивчення змісту когнітивно-рефлексивного, афективно-мотиваційного та конативно-регулятивного компонентів прокрастинації. Зокрема, представлено широкий спектр виявлених особистісних властивостей, пов'язаних з прокрастинацією та предикторів досліджуваного конструкту. Варто відмітити, що запропоновані авторкою графічні моделі для ілюстрації вказаних зв'язків є вдалими та досить легко сприймаються.

Заслуговують уваги виокремлені та охарактеризовані на основі отриманих емпіричних даних типи прокрастинації: «ірраціонально-астенічний», «демотивовано-ірраціональний», «дезадаптивно-агресивний» та «мотиваційно-астенічний».

Безсумнівно актуальними, з огляду на інтенсивні інтеграційні процеси в освітньому просторі України, є представлені Оленою Вікторівною результати вивчення особливостей прояву прокрастинації іноземними студентами в умовах мовно-культурної адаптації.

Проблематика зволікання як форма деструктивної поведінки людини, резонно потребує редуційного впливу, що повинен бути чітко організованим та стосуватися не лише прокрастинатора, а й його найближчого оточення. Відтак, представлені у роботі рекомендації щодо зниження рівня академічної прокрастинації усім учасникам навчального процесу є важливим підсумком проробленої роботи.

Загалом можна констатувати, що сформульовані дисертанткою завдання виконано, здобуто вагомі наукові результати, що характеризуються безперечною новизною, теоретичним і практичним значенням.

Основні результати дослідження відображені в 33 публікаціях: 1 одноосібній монографії, 5 статтях у закордонних періодичних виданнях з психології; 18 статтях у наукових фахових виданнях України, з яких 1 стаття включена до наукометричних баз Web of Sciencета Scopus; 9 статтях та тезах у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій.

Автореферат відображає основні положення проведеного дослідження й відповідає змісту дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи працю здобувачки, відзначаючи високий теоретико-методологічний і методичний рівень проведеного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації:

1. Цілком погоджуємось із точкою зору дисертантки, згідно з якою виокремлення біологічної підструктури є вагомим підґрунтям для поглиблення розуміння сутності цього феномену. Водночас у роботі варто представити більш детальну аргументацію щодо вибору з-поміж широкого спектру можливих методик саме ЕЕГ для дослідження нейропсихологічного компонента вказаної підструктури прокрастинації та, відповідно, Гіссенського опитувальника соматичних скарг, застосованого для вивчення змісту її психосоматичного компонента.

2. Попри відповідність розробленого авторського опитувальника діагностики прокрастинації психометричним вимогам до

психодіагностичного інструментарію, варто аргументувати необхідність створення за наявності відомих методик (наприклад «Шкала загальної прокрастинації» К. Лей), що були створені іншими авторами з цією ж метою.

3. У сучасних психологічних публікаціях наводяться емпіричні дані щодо взаємозв'язку прокрастинації особистості і її загального рівня відповідальності (М. Дворник), а також різних її аспектів, зокрема соціальної відповідальності (М. Полевая) та ін. Однак, в запропонованій дисертації цей аспект залишається поза увагою. Вважаємо, що його вивчення значно б збагатило дослідження та було б вдалим доповненням представленої моделі, з огляду на її інтегральний характер.

4. Дисертанткою, у контексті вивчення змісту когнітивно-рефлексивного компонента прокрастинації, досліджуються темпоральні характеристики цього явища, зокрема визначаються домінуючі часові орієнтації у студентів, схильних до дилаторної поведінки. Однак, враховуючи особливе значення цього аспекту у розкритті сутності прокрастинації, вважаємо, що він потребує більш детального розгляду. Доречним було б вивчення дилаторної поведінки студентів у взаємозв'язку з їх схильністю до порушень сприйняття часових меж. Так, наприклад, доцільно у вказаному контексті було б встановлення особливостей взаємозв'язку прокрастинації із запропонованим Н. Тассі поняттям ургентної аддикції, що розглядається як вид залежності, яка виражається у суб'єктивному відчутті постійної нестачі часу.

5. В ході ознайомлення з дисертацією нами було відмічено той факт, що в емпіричній частині роботи наведено цікаві й актуальні дані щодо особливостей прояву прокрастинації в іноземних студентів та факторів, що її визначають, а в теоретичній частині дисертації такому аспекту практично не приділено уваги. Водночас дисертантка досить широко представила ці результати в апробації дисертаційного дослідження.

6. Безсумнівно вагомим внеском здобувачки є вивчення прокрастинації саме з точки зору інтегрального особистісного конструкту

студента, адже це дає змогу уникнути фрагментарності, характерної для значної кількості досліджень, реалізованих в межах окресленої проблематики. Однак, подекуди у праці поняття особистісного конструкту підміняється поняттям особистісної властивості. Вказані терміни не є синонімічними, а отже необхідним є узгодження термінології.

Вказані зауваження та побажання не знижують наукової та практичної значущості дослідження О.В. Журавльової. Загалом аналіз дисертаційної роботи «Психологія прокрастинації особистості студента» засвідчує її інноваційний характер, професійну компетентність авторки та перспективність подальших досліджень. Це створює підстави зробити висновок про відповідність роботи Журавльової Олени Вікторівни всім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій. Отже, її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:
завідувач кафедри психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
доктор психологічних наук, професор

Т. Б. Хомуленко

